

BALÁZS ÁDÁM

Váradtól a Nemzeti Színházig (2.)

Balázs Samu színművész pályakezdése, ismeretlen dokumentumok tükrében

Kultúra

Kolozsvári Magyar Színház: nyolc év „frontszolgálat” (1928–1936)

Hevesi Sándor följánlotta Balázs Samunak, hogy a színész-diploma átvétele utáni, néhány éves vidéki tapasztalatszerzést követően, leszerződtesse a budapesti Nemzeti Színházhoz. Szakmai és magánéleti szempontból egyaránt logikusnak tűnt, hogy ennek a „vidéki” gyakorlatnak a helyszíne Kolozsvár legyen. Egyrészt itt működött az egyik legerősebb magyar színtársulat, Erdély Romániához csatolása után is, másrészt ekkor történt meg a kolozsvári és a nagyváradi teátrumok adminisztratív összekapcsolása, így Balázs Samu tulajdonképpen hazatért, hiszen minden hozzátartozója Váradon élt.

Gál Gyula ajánlólevele nyomán szerződést kínált számára Janovics Jenő, a magyar színház- és filmművészet kiemelkedő személyisége. Janovics 1906-tól 1930-ig volt a kolozsvári társulat igazgatója, miközben létrehozta az „erdélyi Hollywood”-ot is. Több mint hatvan filmet jegyzett vállalkozóként, rendezőként vagy színészként: az ő itteni stúdiójából indult a világhír felé Sir Alexander Korda (Korda Sándor) vagy az Oscar-díjas Michael Curtiz (Kertész Mihály).

A már pályakezdőként is öntudatos Balázs Samu a következő (másolatban megmaradt) levelet küldte Janovics Jenőnek Váradról Kolozsvárra, 1928. augusztus 17-én:

„Mélyen Tisztelt Igazgató úr!

A felajánlott szerződést elfogadtam, amiről igazgató urat, kívánsága szerint, sürgönyileg értesítettem. Még nem tudhatjuk, hogyan fogad engem a publikum: minden erőmmel

BALÁZS ÁDÁM (1952, Budapest) újságíró, rendező, diplomata. Az ELTE BTK francia–magyar szakán és a Színház- és Filmművészeti Főiskola színház-rendezői szakán diplomázott. A nyíregyházi színház rendezője, a Kortárs munkatársa, a Magyarok Világszövetsége lapjának szerkesztője volt. Tanulmányai és önálló kötetei jelentek meg a romániai magyar irodalomról, a magyar emigrációról, a francia–magyar kapcsolatokról. 1991 óta a Külügyminisztérium diplomatája, szolgált Párizsban és Bukarestben is.

azon leszek, hogy megnyerjem rokonszenvét. Ha ez sikerül, akkor többet fogok érni Igazgató úrnak, mint a felajánlott (és részemről elfogadott) fizetés...

Úgy gondolom, kötelességem Direktor urat arról is értesíteni, hogy Hevesi igazgató úrnak, kívánsága

TAMÁSI ÁRON

JÉGTÖRŐ MÁTYÁS

REGÉNY

Balázs Samu írtak,
az „Székesfehérvár” előadás alkalmából írták,
Küldi Tamási Áron
Rostovszki, 1936. febr. 7.

ERDÉLYI SZÉPMÍVES CÉH 1935.

szerint, minden három hónapban értesítést kell küldenem arról, hogy mit játszom és miben játszom. Nevezetesen úgy állapotam meg, hogy a szezon végén (a nyári szünetben) fölléptet. Ez csak a kontaktus fönntartása céljából történik, nekem még három évig itt kell maradnom...

Mély tisztelettel: Balázs Samu”

Tamási Áron dedikációja

A három évből végül nyolc lett, mivel Hevesit időközben elmozdították a Nemzeti Színház éléről. Balázs Samu az első perctől kezdve mindvégig főszerepeket játszott: Tóth Elek, Kovács György, Tompa Sándor mellett a Szamos-parti társulat vezető férfi színésze lett.

Nem volt könnyű színháztörténetünk eme gazdag, de méltatlanul kevésbé ismert fejezetét – a Balázs Samu szempontjából – feldolgozni, mert a ránk maradt műsorrend csak a darabok szerzőjét és címét rögzíti. A szereposztást legfeljebb a korabeli kritikák tartalmazzák. Szerepfotók felkutatása még nehezebbnek bizonyult. Édesapám, pár civil kép mellett, csak az 1934/1935-ös társulati tablót őrizte meg. 2016-ban ezért Kolozsváron is kutattam: az Állami Magyar Színház Dokumentációs Tárában és Janovics Jenő hagyatékában, melyet az Erdélyi Múzeum Egyesület őriz. Meglepődve tapasztaltam, hogy e gyűjteményekben főképpen a Trianon előtti korszak fotográfiai maradtak fenn. Ugyanez érvényes a magyarországi források fotóarchívumaira. (Színháztörténeti Múzeum és Intézet, OSZK Színháztörténeti Tára.)

Így azután felértékelődtek a diákkoromban, 1972-ben „begyűjtött” archív képek. Akkoriban meglátogattam Szabó Dénes kolozsvári fotóriportert, aki előkereste – több ezer negatívjából pár óra leforgása alatt! – és lenagyította az édesapámról egykoron készített felvételeit. Miután Szabó Dénes képeinek zöme halála után

elkallódott, ma már csupán a tőle kapott felvételekkel rendelkezünk. Így például Tamási Áron *Énekes madár* című játékanak szerepképeivel. Balázs Samu további kiemelkedő alakításairól – Raszkolnyikov (*Bűn és bűnhődés*), Ádám, Bánk, Hamlet – méltatások igen, ám képi dokumentumok ma már nincsenek.

Janovics Jenő így emlékezik az 1928/1929-es évadra, amelyben Balázs Samu megkezdte pályafutását (kéziratból közli: Zakariás Erzsébet: „*Janovics Jenő*”, Idea Plus, Kolozsvár 2015):

„Az 1928/1929-es színházi idény különös hangsúlyt kap azáltal, hogy *a mi színházunk vállalta el a nagyváradi színház igazgatását is*. A szomszéd Körös-parti város színésze a világ szélére jutott, s a közönség parancsoló kívánságára határozta el színházunk vezetősége, hogy ott is igyekszik feltámasztani a régi színházi élet értékeit. Hogy a két város színházi kapcsolata által anyagi érdekből nem akart az igazgatóság idény-csonkítást elkövetni, s nem akarta egyik város kulturális igényeit sem megrövidíteni, az kidomborodik abból, hogy mindkét városban megszakítás nélkül tíz hónapos szezont tartottunk...” (A kolozsvári társulat váradi jelenlétének időtartama – anyagi nehézségek miatt – folyamato-

san csökkent, erről bővebben: Indig Ottó: *A nagyváradi színészet másfél évszázada*, Kriterion, Bukarest, 1991.)

„Kolozsváron az idény 1928. augusztus 21-én kezdődött a *Romeo és Júlia* előadással, az utolsó előadás 1929. július 14-én volt, amikor Molnár Ferenc *Testőre* került színre. Ez idő alatt 357 előadást tartottak a színházban. 37 premierünk volt ez évben, műfaj szerint: 21 drámai és vígjátéki, 13 operett és 3 opera... Transsylvaniai szerzők közül bemutatta a színház Bárd Oszkár *Liszt Ferenc első szerelme* című dramolettjét és Tabéry Géza *Kolozsvári bálját*. Emlékezetes eseménye volt az évadnak színházunk kitűnő drámai együttesének a budapesti vendéjátéka, március 15-től 21-ig... Molnár Ferenc írói működésének 25. évfordulóját előadás-sorozattal ünnepelte a színház... Katona

A színházi iroda közleményei

Bánk bán

centennárium lesz péntek este a Magyar Színházban

A Bánk bán első kolozsvári előadásának százéves évfordulója alkalmából a színház péntek este, pontban fél 9 órakor ünnepi díszelőadásban, teljesen új szereposztásban előadja a Bánk bán-t.

A jubiláris előadás előtt a 24 tagú zenekar előadja Erkel Hunyady nyitányát, majd Vásárhelyi János dr. püspökhelyettes mond bevezetőt. Utána Solymosán Magda La Grange áriáját, Jenei János pedig a Bánk bán opera bordszót énekli el zenekari kísérettel.

A színház kéri, hogy aki teheti, ünneplő ruhájában jöjjön erre az előadásra.

Az előadást Hevesi Sándor scenáriumának felhasználásával Kádár Imre rendezi, a zenekart Stefanidesz József vezényli. A főszereplők: Bánk: Balázs Samu, Ottó: Kovács György, Petur: Tóth Elek, Biberach: Tompa Béla, Tiborc: Tompa Sándor, Endre: Nagy István, Melinda: Harmath Jolán, Gertrudis: Benes Ilona.

A Bánk bán centenárium
előadásának
beharangozása a kolozsvári
Ellenzék hasábjain

József emlékét is megültük, a *Bánk bán* új rendezésű ünnepi játékaival. Ezen kívül irodalmi ünnepei voltak a színháznak: Ibsen centenárium, Tolsztoj centenárium (*Élő holttest*)."

Balázs Samu igazi mély vízbe került e változatos, népszínházinak mondható repertoárban: minden este színpadra lépett. A Bárd Oszkár-darabban például ő volt Liszt Ferenc, a Tabéry Géza-ősbemutatón Gróf Teleki Ferenc, *A testőrben* is főszereplő. A kritika azonnal felfigyelt tehetségére. Annie Nicols kortárs amerikai szerző *Ábris rózsája* című vígjátékában nyújtott alakítását így méltatja az *Erdélyi Hétfői Hírlap*, melynek főszerkesztője Kádár Imre, a színház későbbi igazgatója: „A katolikus lelkész szerepében figyelemre méltó alakítást nyújtott egy fiatal színész, Balázs Samu. Felfigyeltünk reá, azt hisszük, olyan név, amely leszámítolja a hozzáfűzött reményeket.” Az *Ellenzék* című napilap szerint (1928. október 23.) „Balázs Samu bebizonyította, hogy ösztönös tehetségű, komoly fiatal színész”.

Már a következő hónapban újabb főszerepet kap. Molnár Ferenc *Farkasában* nyújtott alakításáról az *Ellenzék* így ír (1928. november 10.): „A férfi főszerepet Balázs Samu elevenítette meg. Fiatal színész létére nehéz feladat előtt állott. Legsikerültebben a diplomata figuráját oldotta meg. Mostani szereplése is bizonyította, hogy játékbeli kiforrottsága csak idő kérdése.”

Janovics Jenő már idézett évadbeszámolója a továbbiakban felsorolja a román kormányzatnak a magyar kisebbségi színházakkal szembeni igazságtalan intézkedéseit, a városi és állami támogatás teljes hiányát, a

Tompa Pufi és Balázs Samu a két Vénlegény szerepében, Tamási Áron Énekes madár című népi játéknak kolozsvári bemutatóján, 1936 februárjában (Szabó Dénes felvétele)

cenzurális és gazdasági diszkriminációt, majd leszögezi: „Egy bölcs román államférfi tanácsolta a magyarságnak, hogy panaszaiikkal ne menjenek Genfbe, mert Bukarest sokkal közelebb van, és Bukarestben minden sérelmet orvosolnak. A magyar színházak megfogadták ezt a tanácsot, sohasem panaszkodtak külföldön. Bukarestbe azonban sűrűn mentek sebeikkel. Kaptak is ígéretet. De orvoslást soha.”

A román hatalommal folytatott sziszifuszi harc végigkíséri Janovics Jenő igazgatásának éveit, meg kell küzdenie a politikai támadásokkal, „a hivatalnak packázásaival” (*Hamlet*), a gazdasági nehézségekkel. A román állam 20 millió lej évi szubvencióval segítette a kolozsvári román operát, miközben a magyar színház semmilyen támogatást nem kapott, ráadásul a román színház 10, míg a magyar 26 százalék jegyadót kellett fizessen.

Janovics Jenő mindent elkövet, hogy színészei mindebből minél kevesebbet vegyenek észre: a filmjeinek jogdíjaiból felhalmozott összegeket, teljes magánvagyonát a színház működtetésére áldozza. Miközben kultúrateremtő törekvéseit, szakmai igényességét sohasem adja fel. Rendezői módszerének egyik alapelve, hogy a színész az ő kezében gondolkodó, teremtő művész. Első monográfiája, Jordáky Lajos joggal szögezi le: „Janovics mindent befogadó lelke és művészi szemlélete nemzedékeken át élt tovább az általa nevelt színészekben, Dayka Margitban vagy Balázs Samuban, Ihász Aladárban, Tóth Elekben, vagy akár az Óceánon túl, a rendező Korda Sándorban és Kertész Mihályban” (*Janovics Jenő és Poór Lili*, Kriterion Kiadó, Bukarest, 1971). A kései utókor háromnyelvű – magyar/román/angol – monográfiával törlesztett egy keveset a színházépítő igazgató iránti adósságából (Zakariás Erzsébet szerk.: *Janovics, az erdélyi Hollywood megteremtője*, Tracus Arte Kiadó, Bukarest, 2014).

Balázs Samu következő kolozsvári szezonjának első bemutatója Herczeg Ferenc Budapesten már sikert aratott *Ocskay brigadéros* című történelmi drámája volt, Janovics Jenő rendezésében. A *Keleti Újság* méltatása (1929. szeptember 3.): „A magas színvonalú előadásban a legnehezebb dolga az Ocskayt játszó Balázs Samunak volt. A magunkban őrzött történelmi romanticizmust viszont szeretnénk látni a színpadról is. Herczeg Ferenc az Ocskay brigadéros lelki világát

szerencsésen tárja fel és Balázs Samu az író elgondolását meg is valósította.”

Említésre érdemes, hogy ebben az előadásban mutatkozott be a színház új tagja, Török Erzsébet, aki később a magyar népdaléneklés Kossuth-díjas nagyszónya lett.

A kolozsvári társulat rangját jelzi, hogy az 1930/1931-es évad során, vendégként, Horváth Árpád, a budapesti Nemzeti Színház rendezője, öt darabot vitt színre, modern szellemben, stilizált játéktílusban. Így például Ibsen *Vadkacsáját*, Balázs Samu főszereplésével.

Sikeres vendég-főrendezői munkájáról, 1930 karácsonyán, egyebek mellett ezt írja Klebelsberg Kunó miniszternek: „Erdély s Kolozsvár közönsége olyan termőtalaj, amelyen egy kelet-európai magyar színházi kultúrcentrum épülhet ki. Amely túlzás nélkül hasonlíthatna színvonal dolgában bármely nagy német színházi városhoz.” (*Horváth Árpád beszámolója kolozsvári tevékenységéről*, gépelt levél, Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet 53.4019) Egybehangzó források szerint, ha Horváth Árpádot a nyilasok 1944 végén nem gyilkolják meg, akkor 1945-ben nem Major Tamás, hanem ő lett volna a Nemzeti Színház igazgatója.

Janovics Jenő a már jelzett anyagi nehézségek miatt nem vállalhatta tovább az üzemeltetést, ezért 1930 őszén – névlegesen megtartva a művészeti igazgatói pozíciót – áten-

gedte a vezetést a gróf Bánffy Miklós drámaíró, volt külügyminiszter elnökletével működő Országos Színpártoló Egyesületnek, illetve a báró Kemény János vezette Thália Magyar Színház Rt.-nek.

A két színházpártoló arisztokrata mecénás – különösen báró Kemény János – tekintélyes magánvagyonának tetemes részét az erdélyi anyanyelvű színjátszás fenntartására fordította. Érdemeiket nem csökkenti az Erdély visszacsato-

lása utáni, 1940-ben kelt, de csak 2009-ben publikált, alábbi dokumentum (Kötő József: *Színjátszó személyek Erdélyben*, Polis Kiadó, Kolozsvár): „Az Országos Színpártoló Egyesület a magyar királyi Miniszterelnökség megbízásából intézte – közvetítő fórumként – a kolozsvári színház ügyeit, a román uralom alatt. Minden fontos kérdésben kikérte a Miniszterelnökség utasításait, intézte a segélyek eljuttatását a színházhoz s ellenőrizte a művészi és gazdasági ügyvitelt.”

Balázs Samu 1932 nyarán előbb a Farkas utcai református templom előtti szabadtéri színpadon aratott sikert Hofmannsthal *Akárki* című misztériumjátékában, majd a korszak legnevesebb színésznőjének, a budapesti Nemzeti Színház sztárjának, Bajor Gizinek lehetett a partnere.

Bajor Gizi 1932 júliusában – a kolozsvári társulattal, vendégként – eljátszotta egyik legkedvesebb szerepét, Szép Ernő *Azra* című mesedramájában, egy kirobbanó sikerű erdélyi körúton, melynek állomásai Kolozsvár, Nagyvárad, Temesvár és Arad voltak.

Részlet az *Ellenzék* beszámolójából: „Hála Bajor Gizinek, lassanként megérezte a közönség, hogy a jó előadás a színészi lelkesedéstől függ. Mert jó színészeink vannak itt Kolozsváron is, akik a Bajor Gizi estéken akartak és tudtak produkálni. Balázs Samu, aki az Azrában a szerelmes rabszolgát játszotta, friss művészi elánnal, lelkes erővel, olyan őszinte és művé-

Csütörtök, 1929 márc. 14-én d. u. 4¹/₂ órakor
Sorozatszám 91. Egységes helyárak.

Ujdonság először.

1. Liszt Ferenc első szerelme
 1 felvonásos hangulát. Írta Bárd Oszkár.
S Z E R E P L O K :
 Liszt Ferenc — — — Balázs Samu
 Anya — — — Laczkó Aranka
 St. Crig gróf — — — Olasz Lajos
 Karoline — — — Petróczy Alice
 Baldin aya — — — Tóth Elek

2. A kolozsvári bál
 Történelmi 1 felvonásos. Írta Tabéry Géza.
S Z E R E P L O K :
 Bolyai Farkas — — — Kemény László
 Döbrenley Gábor — — — Tóth Elek
 Br. Kemény Simonné, Teleky Anna — **Poór Lili**
 Gróf Teleky Ferenc — — — Balázs Samu
 Gróf Teleky József — — — Mészáros Béla
 Br. Bánffy György — — — Olasz Lajos
 Kendeffy Ádám — — — Lantos Béla
 Tordai cigányprimás — — — Hoykó Ferenc

3. Asszonylelkek
 Színijáték 4 felvonásban. Írta Bíró Lajos.
Poór Lili és Dr Janovics Jenő felléptével.
S Z E R E P L O K :
 Az anya — — — Laczkó Aranka
 Rudolf — — — Mihályffy László
 Henrik — — — Balázs Samu
 Harriet, Rudolf felesége — — — **Poór Lili**
 Erika, Henrik felesége — — — Petróczy Alice
 Tamás, Erika fivére — — — Mészáros Béla
 George, a Harriet fivére — — — Lantos Béla
 Ferenc — — — Kemény László
 Alojzia nővér — — — Marsi Gizi
 Vizsgálóbíró — — — **Dr Janovics J.**
 Irnok — — — Hoykó Ferenc
 Közjegyző — — — Tóth Elek
 János — — — Olasz Lajos
 Inas — — — Orvössy

szi hangokat ütött meg, amelyek egyformán méltónak bizonyultak nagy partnernőjéhez és Szép Ernő drága ékszeréhez, az Azrához.” A *Keleti Újság* így értékelt: „A nagy művésznő delejes árama magával ragadta a szereplőket. Partnere Balázs Samu, a szerelmes rabszolga érzelmvilágát nagy lírai hévvel közelítette meg, sikere letagadhatatlan.”

A *Nagyvárad Friss Újság* méltatása szerint: „Balázs Samu Muhamedje komoly, szép színészi alakítás, egy fiatal színészi karrier örvendetes, biztató állomása. Meg tudta őrizni azt a színvonalat, hogy Bajor Gizi partnere lehetett és ez a legnagyobb dicséret, ami illelheti.”

Maga Bajor így nyilatkozik a *Nagyvárad* című lapnak (1932. július 7.): „Kolozsvár elbűvölt. Milyen nagyszerű színészek! Balázs Samu, aki az Azrában játszott velem, kitűnő erő.”

1933 őszén Kádár Imre veszi át a főrendezői tisztséget Janovics Jenőtől, aki így búcsúzik a Színpártoló Egyesülettől: „Nehéz 28 év volt: a régi, csaknem száz éves színház bezárása, két új színház építése és megnyitása, a világháború, a forradalom, új államkeretek között való elhelyezkedés, anyagi összeroppanás. A magyar színház e kísérteties idők földrengéseit anélkül élte át, hogy kapuit be kellett volna zárnia. Nem az én érdemem ez, hanem a kolozsvári közönség rendíthetetlen hitének, magyar intézményekhez való áldozatos ragaszkodásának érdeme.” (Janovics Jenő kéziratai, 102., Erdélyi Múzeum Egyesület Kézirattára.)

Az új vezető, Kádár Imre az Erdélyi Szépmíves Céh egyik alapítója, aki költőként, drámaíróként és rendezőként is nyitott volt az avantgárd-expresszionista stílus felé. A *rendező hivatása* című tanulmányában így fogalmaz: „A rendező feladata elsősorban, hogy a tisztán szellemit, a költői művet testi alakokban realizálja, viszont a tisztán reálisat, a fizikai matériát átszellemesítse és új magasságokba emelje.” Általános vélekedés szerint, igazgatása alatt a Thália Rt. „nemzetközösségi színház” még színesebb és erősebb lett.

Az évadnyitó társulati ülésen leszögezte: „Kisebbségben a színház nemcsak tükre, hanem teremtője is a népi génusz kibontakozásának; a színház legyen magyar, erdélyi és egyetemes.”

A harmincas években a város száz-ezernyi lakosának csaknem 70 százaléka még magyar. Öt magyar nyelvű napilap jelenik meg: *Ellenzék* (szerkeszti: Szentimrei Jenő), *Jó estét, Keleti Újság* (az Országos Magyar Párt lapja), *Kolozsvári Friss Újság, Új Kelet* (a Zsidó Párt lapja).

Az akkoriban Kolozsvárt felcseperező Ádám Ottó, a Madách Színház későbbi igazgató-főrendezője említette nekem egyszer, hogy édesapjának patikája volt a főtéren, ahová valamennyi (!) napilapot járatták.

Az *Új Kelet* később Izraelben jelent meg, főszerkesztői mindvégig erdélyiek voltak. Barzilay (Eliezer) István kolozsvári regényírónak, az *Új Kelet* főszerkesztőjének édesapámhoz 1979-ben, Jeruzsálemből Budapestre küldött levele így emlékezik az egykori hétköznapiakra:

„Drága jó Balázs Samu!

Bocsásd meg nekem, hogy váratlanul felbukkanok ezzel a levéllel. Ha nem csal az emlékezetem, elég jó kapcsolat alakult ki közöttünk kincses Kolozsváron. Színház. Újságíróklub. Lakásom a Bartha Miklós utcán. Egy este nálam üldögéltünk és Te úgy vélted, hogy a hír, amit telefonon közöltem a Pesti Naplóval, nem érdemelte meg a telefonköltséget. Szabó Imre premierje s utána bankett az Újságíró Klub kistermében. Aztán Thury Zsuzsa (az *Ellenzéktől*) premierje, bankett ugyanott, Spectator (Krenner) Miklós szónoklata. Délutáni szieszta az Újságíró Klub foteljeiben. S ragyogó fiatalság.

Öregedünk, 73 körül vagyunk. Azért még világosan emlékszem arra a Shakespeare előadásra, amelyben Te a függöny előtt monológot mondtál s a proscéniumpáhollyban ülő budapesti megfigyelő másnap leszerződtette Balázs Samut a Nemzeti Színházhoz. Rémesen meg voltunk tisztelve, mi, kolozsvári notórius színházba járók...”

(A levélíró tudatja még, hogy a szintén kolozsvári emigráns Rappaport Ottó rendezőnek adta át az *Új Kelet* szerkesztését, majd azt kéri Balázs Samutól, hogy hivatkozhatson rá egy vízumkérő úrlapon: „Kérést adok be itt magyarországi vízumra a svéd követséghez, amely diplomáciai kapcsolatok hiányában a magyar érdekeket képviseli.”)

A levélben említett Thury Zsuzsa író, az *Ellenzék* munkatársa így emlékezik: „Kolozsváron az újságírók nagy része preferánszozott, a főszerkesztőnk, meg Teleki Ádám is – nem a zeneszerző, hanem a marosújvári szőlőbirtokos –, s a színészek közül Balázs Samu. Egy este tőle nyertem négyszáz lejt, s ezzel a váratlan pénzzel csináltattam a fodrásznál életem első dauerjét: hallottam, hogy van valami művelet, ami tar-

tósan hullámosítja a haját, de a keresztetből nem futotta efféle luxuskiadásra. Gondolom, Balázs Samu sem dúskált a pénzben, s nem volt szívügye az én hajam hullámosítása, de rezzenéstelenül, a maga előkelő módján leszámolta elém a veszteséget.” (Thury Zsuzsa: *Barátok és ellenfelek*, Szépirodalmi Kiadó, 1979.)

Bächer Iván *Családtörténetek* című könyvében (Göncöl Kiadó, 2005) hasonló emlékképek bukkannak elő: „Az esti program színházlátogatással vette kezdetét, lehetett válogatni magyar és román opera, magyar és román színházak között, de volt jid-dis nyelvű társulat is, persze az esetek kilencven százalékában Janovics Jenő legendás Magyar Színházában kellett megnézni az isteni Poór Lilit,

A szintén váradi Hubay Miklós *Álomfejtés* című drámájában (Madách Színház, 1971) Balázs Samu Ferenc József császárt alakította. Mellette Tolnay Klári és Garas Dezső

az ellenállhatatlan Tompa Pufit vagy az elsőrangú szín- és preferánsjátékos Balázs Samut. A rendes hétköznap este folytatódott a New York kávéházban székelő Újságíró Klubban, majd haladt tovább a program különféle bárókban, lakásokban és kártyaszobákban hajnalig. A kincses város talán utolsó aranykorát élte ekkor.”

Balázs Samu pályatársa, Kovács György – egy-egy évadra a Vígsház is szerződtette – így idézi fel az együtt töltött kolozsvári hétköznapokat: „Hajdan a Thaliánál napi húsz lej előlegért, hetente sokszor két bemutatóval, saját ruhában, saját cipőben és saját színpadi festékben ágáltunk a nagyerdemű közönség előtt. Mennyire futotta ebből az előlegből? Az író- és színészpártoló Nagy Jóska vendéglőjében tizenkét lej volt egy kétfogásos ebéd. A többletet beosztottuk öltözködésre, borra, cigarettára és nőre.” (Kovács György: *Az elfelejtett színház, A Hét*, Bukarest, 1977. január 14.)

Az említett napilapok mellett – hosszabb-rövidebb ideig – olyan színházi hetilapok is megjelentek, amelyek az olvasók bulvár-igényeit igyekeztek kielégíteni. Néhány példa: *Intim titkok a színpad világából*: „Balázs Samu a pajtásházasság híve. Minden csinos nővel hajlandó pajtásházasságot kötni egy hétre. Azt mondják, itt egészen tehetséges. De hát erről a nők jobban tudnának beszélni. Aki meg akarja próbálni, jelentkezzék nála. Azt mondják, nagyszerű, külön bejáratú díványa van.” (*Színház és Film*, 1930. február 16.) *Mit kívánnak a színészek maguknak húsvétra?* – Balázs Samu: „10 centimétert, lefelé”, – Tompa Pufi: „Hizlaló kúrát”, – Kádár Imre: „Sok olyan kasszasikert, mint Az ember tragédiája.” (*Színpad és Mozi*, 1934. április 1.)

A Kádár Imre igazgató által említett „kasszasiker”-ben, azaz a *Tragédiában*, Balázs Samu volt az új Ádám: 1934. február 27-én tartották a díszelőadást. A harminctagú zenekar mellett a városi egyesített énekkarok és ötven statisztá tette monumentálissá Kádár rendezését. A bemutatón az akkor 1000 fős nézőtéren 1400-an szorongtak, csupán abban az évadban 29 előadást tartottak Kolozsváron, Nagyváradon és Brassóban, mintegy 30 000 néző előtt.

Az *Ellenzék* hasábjain (1934. március 1.) Thury Zsuzsa így méltatja Balázs Samu alakítását: „Meglepetést keltett Balázs

Samu, aki legszebb sikerének könyvelheti el tegnapi szereplését. Mindaddig nem tudtuk, hogy ilyen intelligens színész. Nagyon emberi volt hősiességében, kételyeiben, megismeréseiben és csalódásaiban. Különösen szépen csinálta végig a Kepler jelenetet, itt megrázóan igaz volt.” Hogy az író-kritikus Thury Zsuzsa ezt az értékelését a Balázs Samut „megkopasztó” kártyaparti *előtt* vagy *után* írta-e, arról nem szól a fáma.

Balázs Samu egy évvel korábban már beugrott Ádám szerepébe (Nagyvárad, 1933. március 9.). Az a szerepátvétel színház történeti kuriózum volt, ugyanis az akkori Ádám, Földényi László *előadás közben* kért fizetésemelést. Mivel nem kapta meg, nem volt hajlandó színpadra lépni, ezért a párizsi színtől kezdve Balázs Samu vette át a főszerepet – ugyanabban az előadásban, ugyanazon az estén!

Kádár Imre pergő ritmusú *Tragédia*-rendezését a nagyvárad *Esti lap* (1934. márc. 25.) felsőfokon dicséri: „A legjobb propaganda, amely a közönséget visszahódítja a színházhoz. Balázs Samu volt az új Ádám. Teli fiatalos erővel való alakítás az övé. Megértette az új Ádámot, kinek kétértelműségei, fájdalmai és vágyai égetően aktuálisak, ma még inkább, mint valaha. Maradéktalanul oldotta meg feladatát ez a fiatal művész, akit örömmel élveztünk ilyen nagy koncepciót követelő szerepben, amelyben Balázs Samu eddigi pályafutásának legmélyebb élményű alakítását produkálta.”

A *Bánk bán* kolozsvári bemutatójának centenáriuma, 1934 novemberében, Kádár színre viszi Katona József főművét, melyet tíz alkalommal adnak elő, majd nagyváradi és brassói előadások következnek. Az *Ellenzék* kritikája szerint (1934. november 11.) „Balázs Samu, mint Bánk bán érzékelteni tudta a szerep tragikus méltóságát. Tóth Elek Petúr bánja megrázó erejű”.

Balázs Samu akkori példaképe Tóth Elek volt, a társulat leg-sokoldalúbb művésze. Többször hívták Budapestre, különböző színházakba, a Nemzetibe is, de nem ment. Vállalta Erdélyt. Tóth Elek mindent játszott: hiteles volt parasztként, polgárként, arisztokratáként – klasszikus és modern szerepekben egyaránt. Ráadásul kifogástalan jellem, szent elhivatottsággal.

A színház ugyanebben a szezonban 36 színésszel 25 bemutatót tartott, melynek a fele volt prózai előadás, a többi operett. Balázs Samu mindegyik prózai darabban játszott, többnyire főszerepet, ami rendkívüli megterhelést, ugyanakkor kiváló szakmai gyakorlatot jelentett. Ezek között számos értékes kortárs magyar dráma szerepelt: *Sárga liliom* (Bíró Lajos), *Az aranyifjú* (Hunyady Sándor), *Az ismeretlen lány* (Molnár Ferenc), *Magasiskola* (Indig Ottó).

Ez utóbbi premieren „Balázs Samu új oldaláról mutatkozott be: sok humort adott, nevetetett, életet hozott a színpadra és egészen a maga számára hódított meg mindenkit, nem túl rokonszenves szerepében is.” (*Ellenzék*, 1934. október 11.) Ebben az előadásban kiugró sikert arat egy pályakezdő kamaszlány, Fényes Alice, aki később igazi filmsztár lesz. *Ördög-*

lovás című legismertebb mozifilmjében (1943) Balázs Samu is szerepel.

A *Magasiskola* bemutatója kapcsán a budapesti *Színházi Élet* (1934/4.) idézi Kádár Imre nyilatkozatát: „Azt akarjuk elérni, hogy a kitűnő erdélyi írók, akik közül nem egy már világhírű színműveket is írt, éppen úgy, mint az Erdélyi Szépművészeti Céh írói, az itteni tribünt tekintsék új műveik első természetes állomásának.” Irodalmunk olyan kiemelkedő tehetségű erdélyi alkotóinak bemutatóira kerül sor ezekben az években, mint Hunyady Sándor, Bánffy Miklós, Szentimrei Jenő, Gyallay Domokos, Nyirő József, Szabédi László, Tamási Áron.

Legtöbbjünkkel Balázs Samu dramaturgként is együttműködik. Hunyady Sándor klasszikussá vált remekének, a mai napig játszott *Feketeszarvú cseresznyének* ő az első olvasója, mivel az író mellette ülve, ugyanannál a kávéházi asztalnál írta. De gyakorta betér ide, a New Yorkba, Kós Károlytól Dsida Jenőn át Gaál Gáborig a város sokszínű kulturális életének színe-java.

(Folytatjuk)